

BIBLIOTECA
Antologie psaltică 1
PAISIANĂ

Visarion Ieromonahul

STIHIRARUL

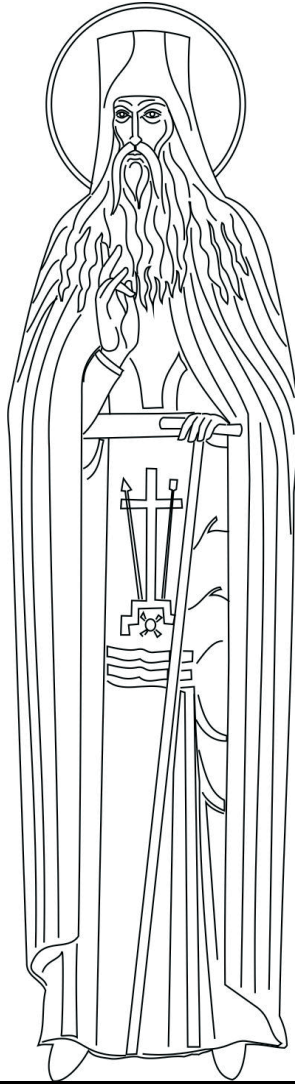
**Tomul I
(septembrie-decembrie)**

Ediție îngrijită de Gabriel Duca

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2022

Sfântul Cuvios Paisie de la Neamț
(1722-1794)

Tomul întâi al

STIHIRARULUI

SEPTEMBRIE - DECEMBRIE

care cuprinde stihiri, slave, sedelne, mărimuri,
luminânde, tropare și condace
la praznicele împărătești și la sărbătorile sfinților,
potrivite pe românește de

VISARION IEROMONAHUL

(1794 - 1844)

din Sfânta Mănăstire Neamț

tipărit acum pentru întâia oară după manuscrise aflate în
biblioteca Sfintei Mănăstiri Agapia,
precum și după alte manuscrise
cu binecuvântarea

Înaltpreasfințitului TEOFAN

Arhiepiscopul Iașilor și Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

în această ediție diortosită și îngrijită de

Gabriel Duca

la anul 2022 de la Nașterea Domnului

Prefață

Cu ajutorul lui Dumnezeu vede lumina tiparului o nouă carte de psaltichie izvodită în Mănăstirea Neamț în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în obștea care se călăuzea după rânduielele lăsate ei de Cuviosul Paisie Velicovschi. Această carte conține cântări alcătuite sau potrivite pe românește după cele grecești de către Visarion Ieromonahul în cel de-al doilea sfert al veacului al XIX-lea.

Visarion Ieromonahul a fost cel mai important reprezentant al școlii de psaltichie din Mănăstirea Neamț și unul dintre cei mai mari alcătuitori sau traducători de psaltichie din Țările Române în prima jumătate a veacului al XIX-lea. Un mare număr de manuscrise aflate în biblioteca Mănăstirii Neamț sau în alte biblioteci din țară și din Sfântul Munte Athos, cuprind cântări alcătuite, traduse sau exghisite din vechea sistimă de acest călugăr nemțean pentru toate slujbele și perioadele anului bisericesc. Fiind priceput nu doar la facerea cântărilor, ci și la meșteșugul scrisului, Visarion Ieromonahul a alcătuit mai multe manuscrise psaltice, precum și alte manuscrise necesare obștii din care a făcut parte.

„Nu mai puțin au fost întru învățătură și Părintele Visarion Ieromonah din aceastași Monastire, carele iarăși foarte bine știind meșteșugul sistimii vechi, au prefăcut multe cântări pe sistima noauă. Ba încă din înțelepciunea cea dată lui de la Dumnezeu, au și alcătuit foarte multe cântări bisericești, precum Stihirariul preste tot anul a Mineaelor, a Penticostarului, a Triodului, și Irmoase cu pripeale pe la Praznice, Polieleae,

Heruvica, Axione, Chinonice, și altele: pe care le-au și scris însuși foarte frumos, căci că și întru aceste meșteșugu al scrierii cărților, nu era prost [simplu – n. n.]”¹.

Dintre manuscrisele caligrafiaste chiar de mâna lui Visarion, menționăm pe cele mai importante: *Doxastica, adecă slavele praz(d)nicilor celor stăpânești și ale Născătoarei de Dumnezeu și ale sfinților celor ce să prăz(d)nu(i)esc p(r)este tot anul* (nedatat), *Cântările Penticostarului* (nedatat), *Heretismosurile și Polihronismosurile* (1837), *Cântările Sfintei Liturghii* (1837), *Heruvica* (1839), *Cântările Penticostarului* (1839), *Irmologhionul* (1839), *Cântările Postului Mare* (1843), *Cântările Învierii* (1843), *Cântările privegherii* (1843) – toate aflate în biblioteca Mănăstirii Neamț, *Stihirarul Triodului* (nedatat) – în biblioteca Mănăstirii Ciolanu, *Stihirarul* (Mineiilor) (1844) – aflat în biblioteca Mănăstirii Agapia.

O biografie amănunțită despre Visarion Ieromonahul nu se cunoaște deocamdată². Nu știm unde s-a născut, nici statutul familiei sale, nici care sunt numele părinților săi; puținele date pe care le avem despre el provin din câteva însemnări pe marginea unor cărți sau manuscrise. În pomelnicul cu ctitori ai Mănăstirii Neamț, scris chiar de

¹ **Ms. nr. 154** din biblioteca Mănăstirii Neamț, *Istoria Mănăstirii Neamțului și Secului și viața Cuviosului Paisie*, ff. 173v-174.

² Mai multe amănunte despre Visarion Ieromonahul și activitatea sa în școala de psaltichie din Mănăstirea Neamț la **Gheorghe C. IONESCU**, *Lexicon al celor care, de-a lungul veacurilor, s-au ocupat cu muzica de tradiție bizantină în România*, Ed. Diogene, București, 1994, pp. 365-367; Diac. **Ioan IVAN**, „Manuscrisele de muzică psaltică de la Mănăstirea Neamț”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, nr. 9-12/1960, pp. 602-614; **Vasile VASILE**, „Iosif Protopsaltul”, în *Muzica*, anul XII, nr. 3 (47)/iul.-sept. 2001, pp. 100-134; **Idem**, „Visarion Protopsaltul – reprezentant de seamă al Școlii muzicale de la Neamț”, în *Studii și cercetări de istoria artei. Seria teatru, muzică, cinematografie*, tomul 39 (1992), pp. 93-98; **Idem**, „Școala paisiană de muzică bizantină – Ieromonahul Visarion Protopsaltul”, în *Antologhion paisian. Tomul 1 – Perioada Triodului* (editor monah Filotheu Bălan), Ed. Sofia, București, 2005, pp. V-XXIX.

Visarion „cu însăși a sa mână”, în dreptul său apar următoarele nume: „Shimonahia Migdonia. Shimonah Dorothei. Shimonah Irinarh. Shimonahia Evpraxia. Shimonah Irinarh. Vasilie. Ecaterina. Safta. Constantin. Lupul. Nicolae. Maria. Sandul. Elena”. Ținând seama de faptul că monahii își treceau în acest pomelnic doar rudele apropiate, este posibil ca mai mulți membri ai familiei lui sale, printre care poate chiar părinții săi, să fi îmbrățișat viața monahală, primind în cele din urmă și schima cea mare.

O însemnare importantă pentru biografia protopsaltului nemțean a fost găsită de profesorul Pavel Lungu la sfârșitul unei cărți din biblioteca Mănăstirii Neamț³, care a aparținut lui Visarion Ieromonahul. Semnătura acestuia apare deasupra următoarei cronologii:

„La anul: 1794. maiu, 7: zile, mam născut.

la: 1806: Noemvr: 15: am venit la călugărie.

la: 1809: avgust: 15: mau făcut anagnost pār: Veniamin
mitropolit

la: 1812: octombr: 11: mau făcut calogher: pār: Ven:
mitr:

la: 1815: februar: 9: mau făcut diacon: pār: Ven: mitr:

la: 1824: avgust 24: mau făcut preot pār: Ven: mitr.”

Apoi alt scris:

„la: 1844: Dechemvrie: 16: sau dus din viață pār:

Vissarion Ieromonahul și D(u)hovnicul”.

Mai știm despre Visarion că a deprins meșteșugul cântării în sistima cea veche de la Iosif Schimonahul, întâiul psalt al Mănăstirii

³ *Adunare a cuvintelor celor pentru ascultare dela mulți sfinți și dumnezeești părinți, [...] și viața cuviosului părintelui nostru Starețului Paisie [...], Mănăstirea Neamț, 1817. Cota cărții este 1229/3. Mulțumesc pe această cale domnului Pavel Lungu, care mi-a furnizat această informație importantă.*

Neamț⁴, și că a asistat la Iași la lecțiile de cântare pe care arhidiaconul Nichifor Kantuniari⁵ le preda ucenicilor lui. Pe cei doi dascăli îi pomește în prefața **ms. nr. 7** din biblioteca Mănăstirii Neamț, spunând:

„Heretismosurile și Polihronismosurile [...] și vre o câteva irmoase ceale mai alese din Kalofonikon, încă și Axionul Prea sfintei Născătoarei de Dumnezeu, în deosebite glasuri; apoi și Axioanele Prazdnicilor celor Împărătești am scris-o, scofîndule atât ceale grecești, cât și ceale moldovenești, din Sistima musichiei ceii vechi, în Sistima musichiei ceii noao, dupre paradosirea ce am luat de la sfinție sa părintele Iosif Schimonahul dascălul mieu, carele sfinție sa au fost întîiu Psalt a musichiei ceii vechi, în sfînta Monastirea Neamțului. Amestecînd puțin ceva și din proforaoa Prea cinstitului și

⁴ Iosif Schimonahul „a adus în Monastirea Neamț știința și învățătura musichiei vechi, a cântărilor bisericești, pe care le-a paradosit la mulți părinți” (*Pomelnicul ctitoricesc al Sfintei Monastiri Neamț*, în **ms. nr. 190** din biblioteca Mănăstirii Neamț, apud **Vasile VASILE**, „Iosif Protopsaltul”, *op. cit.*, p. 105). O frumoasă relatare despre Iosif se găsește și în **ms. nr. 154** atunci când se vorbește despre Mănăstirea Neamț în vremea starețului Dometian (1823-1834): „În vremea stăreției sale, foarte mult era împodobită această Monastire, cu Părintele Dascalul Iosif Ieromonah [...] și cu Părintele Iosif Schimonahul Protopsalt din aceastași sfîntă Monastire, carele au alcătuit anixandarele ceale mari, vre o câteva heruvice, axione, și alte cântări” (f. 173). Vezi și Diac. **Ioan IVAN**, *op. cit.*, p. 609; **Gheorghe C. IONESCU**, *op. cit.*, pp. 193-194.

⁵ Arhidiacon al Patriarhiei Antiohiei, Nichifor Kantuniari (c. 1770 – c. 1830) era originar din insula Hios; a fost ucenic al lui Iacov Protopsaltul (†1800). După ce a slujit ca diacon la Damasc și Constantinopol, pe la începutul veacului al XIX-lea a venit la Iași, unde a deschis o școală de psaltichie. Pe lângă psaltichie, Nichifor Kantuniari a acordat o atenție deosebită și cântecelelor lumești, notând în semiografia muzicală bizantină cântece în turcă, arabă, franceză, greacă și italiană (**Nicolae GHEORGHITĂ**, *Byzantine Chant between Constantinople and the Danubian Principalities*, Ed. Sophia, București, 2010, pp. 87-88; **Gheorghe C. IONESCU**, *op. cit.*, pp. 66-67).

prea alesului între Dascălii musichiei ceii vechi, Chir Nichifor Kantuniari Arhidiaconul Patriarhiei Antiohiei, Carele au paradosit cîntările și alcătuirile sale în orașul Iași în sfînta Mitropolie, în zilele Prea înălțatului Domnului Scarlat Kallimah voevod, pe la anul 1814, unde ducîndu-mă și eu acolo, am ascultat cînd cînta Dascălul ucenicilor săi Mathimile”.

Dragostea și recunoștința pentru dascălul său i-au rămas întipărite lui Visarion și după moartea acestuia. Despre cîntările din manuscrisul de mai sus spune că felul mai complicat (analitic) în care le-a exighisit nu este nicidecum pentru a îngreui pe cîntăreți, ci pentru a rămâne scrise în felul în care le cînta Iosif Schimonahul; prin aceste cîntări, amintirea dascălului nemțean rămînea vie în amintirea ucenicilor săi:

„Deci dacă să va întîmpla ca vre un oarecarele din dascălii musichiei a vedea această cîrtică și voind a cînta ceale ce să află întrînsa, i să va părea cu îngreuiare ori pentru ce chip, pre unul ca acela cu smerenie și cu dragoste îl rog să nu să supere nimic, că eu de și întradins întracest feliu leam scos, dar nu pentru aceaea, ca numai decît să le cînte și alții, ci mai mult pentru aceasta adecă, ca sămi fie spre mîngîierea mea în chilie, iar alta, ca să nu dau uitării pre Dascălul făcătorul meu de bine, Părintele Iosif, ci oricînd voiu căuta în cîrticica aceasta, și voiu cînta, ori întrauz, ori întru sinemi, să poci ami aduce aminte de Dascălul meu, carele sau ostenit pentru mine și mau învățat; căruia săi facă milostivul Dumnezeu odihnă în veacul viitoriu, întru împărăția ceriului, cu toți dreptii, și Cuvioșii Părinții noștri”.

Tipărirea cîntărilor lui Visarion Ieromonahul reprezintă, pe lângă folosul lor pentru înfrumusețarea slujbelor Bisericii, și un prinos de cinstire adus marelui protopsalt și obștii nemțene, viețuitoare după

așezămintele Sfântului Paisie ~~Velicicovschi~~. Dacă până acum douăzeci de ani Visarion Ieromonahul era cunoscut mai mult de muzicologii care i-au cercetat manuscrisele și prea puțin de către cântăreții de strană, întrucât din creația sa nu fusese tipărit decât *Polieleul bulgăresc*⁶, în urmă cu câțiva ani, cântările sale au început să fie date la lumină pentru toți iubitorii de psaltichie. În anul 2005 a apărut tomul I al *Antologhionului paisian – Perioada Triodului*, în care sunt publicate integral manuscrisele *Stihirarului Triodului* și cel al *Prohodului Domnului*, precum și alte cântări adunate din diferite manuscrise alcătuite de Visarion pentru această perioadă. În anul 2007 Asociația Nectarie Protopsaltul a publicat, cu sprijinul Mănăstirii Vatoped, tomurile 1 și 2 ale *Antologiei de cântări psaltice*. În capitolele cu cântări calofonice de la sfârșitul fiecărui volum sunt publicate mai multe cântări ale protopsaltului nemțean din manuscrise aflate în bibliotecile mănăstirilor Agapia și Neamț. Acum, șirul publicării cântărilor lui Visarion continuă cu cele din **manuscrisele nr. 505 și 575** din biblioteca Mănăstirii Agapia.

Manuscrisul nr. 505 din Biblioteca Mănăstirii Agapia – *Stihirarul* (Mineielor) alcătuit de Visarion Ieromonahul din Mănăstirea Neamț este, fără îndoială, unul dintre cele mai valoroase manuscrise psaltice ale școlii românești. Scris foarte îngrijit, cu cerneală de două culori, neagră și roșie, asemenea celorlalte manuscrise ale lui Visarion, *Stihirarul* arată atenția deosebită care se acorda alegerii și pregătirii cântărilor în obștea Mănăstirii Neamț. Manuscrisul conține 343 de file cu câte 15 rânduri pe fiecare pagină. Paginile sunt numerotate cu cerneală roșie, în dreapta, în colțul de sus, respectiv în stânga, în colțul de sus, pentru pagina de verso.

⁶ În *Antologie care cuprinde cântări pentru Vecernie, Utrenie, Liturghie, Postul Mare, etc. [...] date la lumină prin sânguința Părintelui Ieromonah Dometie Ionescu dela Schitul Icoana din București*, Tipo-Litografia Cărților Bisericești, București, 1898, pp. 235-241.

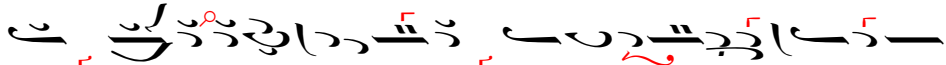
KEKRAGARELE lui Petru Protopsaltul cu
DOGMATELE lui Petru Lampadarie

glas ♪ Πα

Doam ne stri ga a t-am că tre e Ti i i ne ♪ a u
u u u zi i i i i mă ♪ a u u zi i mă
ă ă Doa a a am ne ♪ Doam ne stri ga a t-am că tre e Ti
i ne ♪ a u u zi i i i mă ♪ ia a mi in te gla
a su ul ru u u gă ciu u nii me e e e le ♪ când stri ig
că tre e Ti i i i i ne ♪ a u u u zi i mă ă ă
Doa a a a am ne ♪ Πα

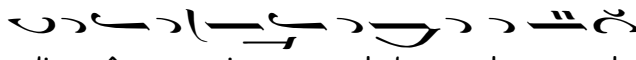

ă se în drep te e e ze ru gă ă ciu u u nea a a a
mea ♪ ca tă mâ â ia a î î î na i i in tea a a

 a a a Ta ^πri di ca rea mâ âi ni lo or me e e e

 le ^ṛjert fă de sea a a ră ă ^ṛa u u u zi i mă ă ă

 Doa a a a am ne

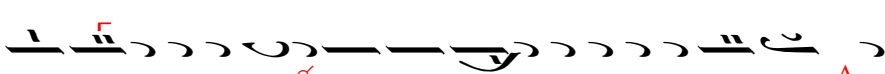

 u ne Doa am ne pa ză gu ri me le și u șă de în gră

 di re în pre ju u rul bu ze lor me le

 ă nu a bați i ni ma mea spre cu vin te de vi cle șug ^Δ

 ca să pri ci nu iesc pri ci nu iri în tru pă ca te

 u oa a me nii ce ^εei ce lu crea a ză fă ră de le gea ^Δși

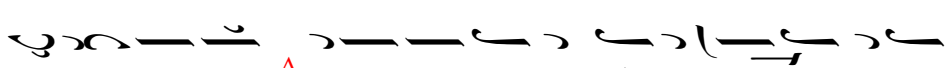

 nu mă voi în so ții cu a le șii lor

 er ta mă va dre ep tul cu mi lă și mă va mus tra ^Δși un

 tul de lemn al pă că to și lor ^ṛsă nu un gă ca pul meu

 ă î în că și ru gă ciu nea mea es te în tru bu ne

 vre ri le lor ^Δîn ghi ții tu s-au lân gă pia a tră ju

de că to rii lor

Πα

A a u zi i se vor gra iu ri le me e le că s-au

în dul cit ca gră si mea pă mân tu lui s-au ru upt pre pă

mânt ri si pi tu s-au oa se le lo or lân gă ia ad

Πα

ăci că tre Ti i ne Doam ne Doam ne o chii mei spre Ti

ne am nă dăj du it să nu iei su u fle tul me eu

Πα

P ă zeș te mă de cu ur sa ca re mi-au pus mi e și de

smin te e li le ce e lor ce fac fă ră de le e gea

Πα

ă dea vor în mrea ja sa pă că to o șii de o sebi

sunt e eu pâ nă ce voi tre e ce

Πα

u gla a sul meu că tre Dom nul am stri gat cu gla sul meu

că tre Dom nul m-am ru ga at

Πα

V ăr sa voi î na în tea Lu ui ru gă ciu nea mea ne ca

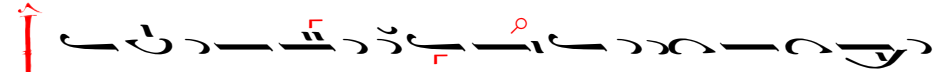
 a zu ul me eu î na în tea Lui voi spu u ne

 ând lip sea a din tru mi ne du hul meu și Tu ai

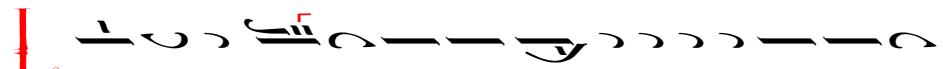
 cu nos cut că ră ă ri le me e le

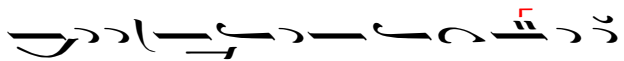

 în ca lea a cea as ta în ca re am um blat as cun s-au

 cur să mi i e

 u a t-am sea a ma de-a drea ap ta și am pri vit și

 nu e ra ci i ne să mă cu noa as că

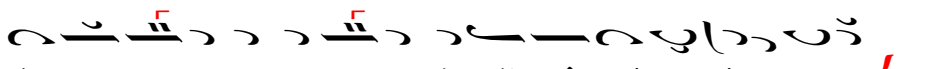

 ie ri t-a fu ga de la mi ne și nu es te cel ce ca u

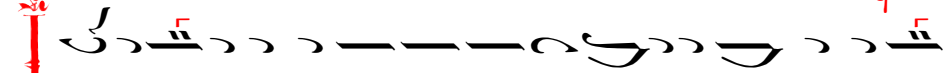
 tă su fle tul me eu

 tri ga t-am că tre Ti ne Doam ne zi s-am Tu ești nă dej

 dea mea pa ar tea mea e ești în pă mân tul ce lo or vi ii

 a a mi in te spre ru gă ciu nea mea a că m-am sme rit foa

 ar te